

**Плани-конспекти уроків історії на тему «Нищівна
війна проти Радянського союзу з точки зору „забутих“
жертв націонал-соціалізму»**

Вихідні дані**Плани-конспекти уроків з предмету «Історія» на тему «Нищівна війна проти Радянського союзу з точки зору „забутих“ жертв націонал-соціалізму»**

Плани уроків розроблені в 2019-21 рр. в рамках проекту «New views on history – викладачі історії з Росії, Білорусі, України та Німеччини розробляють плани уроків про нацистську нищівну війну». Проект фінансувався Федеральним міністерством закордонних справ Німеччини в рамках програми [«Розширення співпраці з громадянським суспільством країн Східного партнерства та Росії»](#).

Редакція: Др. Розанна Дом, Каріна Мартинова.

1-е видання, лютий 2021 р.

Видавець:

КОНТАКТЕ-КОНТАКТЫ e.V., Feurigstr. 68, 10827 Berlin.

Ел. адреса: info@kontakte-kontakty.de

Вебсайт: kontakte-kontakty.de

Відповідальний: Бернхард Бланкенхорн (правління).

Партнери: Музей Берлін-Карлсхорст (Німеччина), Интєрра (Росія), СТАН (Україна), Взаимопонимание (Білорусь).

Примітка: Не зважаючи на ретельне редагування, вся інформація в даній публікації надається без гарантій. Зміст планів уроків відображає виключно думку авторів. Тільки автори несуть за них відповідальність. Вона може відрізнитися від позицій об'єднання КОНТАКТЕ-КОНТАКТЫ і згаданих вище партнерів по співпраці.

Плани уроків доступні для безкоштовного скачування в некомерційних освітніх цілях.

Дизайн, верстання: Олександр Курмаз.

© КОНТАКТЕ-КОНТАКТЫ e.V.

Зміст

Про проект New views on history	3
Нові джерела.....	4
Плани-конспекти уроків.....	5
Дидактичні коментарі.....	7
Формування компетенцій.....	8

Про проєкт New views on history

Виникнення та реалізація проєкту

Дякую Вашій організації за Вашу роботу, яка потрібна насамперед молоді, щоб вони дізналися про всі жахи військового полону, через які ми пройшли в ті роки, коли були молодими. Війна не потрібна. Нехай завжди буде мир на всій планеті під назвою Земля.

Василь Давидович Л.

Це цитата з листа колишнього радянського військовополоненого Василя Л., отриманого нами в 2009 році. У тисячах листів, отриманих берлінським об'єднанням КОНТАКТЕ-КОНТАКТЫ з середини 2000-х рр., міститься наполегливе прохання колишніх жертв націонал-соціалізму поширити їхні історії. Проєкт «*New views on history* – викладачі історії з Росії, Білорусі, України та Німеччини розробляють плани уроків про нацистську нищівну війну», а також його результати у вигляді чотирьох планів-конспектів уроків покликані задовольнити це прохання. В останні роки викладачі з вищезазначених країн неодноразово просили нас надати їм ці спогади для уроків історії.

Ми хотіли надати виконання цього завдання експертам. При дидактичному опрацюванні листів для нас також була важлива міжнародна складова. У зв'язку з цим ми вирішили ініціювати міжнародний проєкт. В ході роботи над змістом та реалізацією проєкту нам допомагали Анастасія Мокрушина (НПО «Интерра», Красноярськ, Росія), Володимир Александронець (НПО «Взаимопонимание», Мінськ, Білорусь), Ярослав Мінкін НПО «СТАН» (Івано-Франківськ, Україна), а також Каролін Савчук, яка представляє Музей Берлін-Карлсхорст (Німеччина). У дружній атмосфері ми плідно працювали над проєктом у період з жовтня 2019 по березень 2021 року. В кожній країні наші партнери відібрали п'ять викладачів історії.

До березня 2020 року ми працювали в рамках очних зустрічей. Після цього тільки у форматі онлайн або очно, але в малих групах. За підтримки перекладачок міжнародні команди розробили три конспекти. Один конспект був розроблений виключно білоруським авторським колективом. Цей конспект був перевірений колегами з інших країн з метою успішного застосування та адаптації до умов іноземних шкіл.

Необхідно відзначити високу продуктивність спільної роботи над конспектами, а також конструктивну професійну атмосферу. Певним викликом для спільної роботи стали відмінності професійних культур, в яких звикли працювати викладачі, мовні бар'єри, а також часові відмінності. Крім обговорення професійних тем викладачі активно обмінювалися колегіальною (наприклад, реакція шкіл на виклики пандемії коронавірусу в різних країнах) та особистою інформацією. Закінчення проєкту, з одного боку, супроводжувалося певним полегшенням у зв'язку зі зникненням величезного навантаження, пов'язаного з розробкою конспектів, з іншого боку, – певним сумом, оскільки учасники проєкту навряд чи коли-небудь зустрінуться або зустрінуться, але нескоро ([детальний опис проєкту](#)).

Мета проєкту

Чотири плани-конспекти ґрунтуються на спогадах таких, як і Василь Л. радянських військовополонених, а також на спогадах жителів спалених сіл Білорусі і євреїв України, які пережили Голокост (див. «Нові джерела»). Спогади, викладені в листах, зберігаються в архіві об'єднання КОНТАКТЕ-КОНТАКТІ.

Основною метою проєкту є підвищення обізнаності громадськості про «забутих» жертв націонал-соціалізму та нацистську нищівну війну проти Радянського Союзу за допомогою планів-конспектів уроків, а також інтеграція цих тем у процес викладання історії, що більшою мірою стосується Німеччини. На прикладі «Операції „Барбаросса“» наочно прослідковується ідеологія націонал-соціалізму, засновані на ній різні злочини, а також властива їм жорстокість, частота і системність.

Крім того, представлені тут нові джерела дають учням можливість за допомогою доступу до біографічної інформації дізнатися про злочини націонал-соціалізму під час Другої світової війни, а також про війну на території колишнього Радянського союзу з точки зору звичайних людей.

Ми розглядаємо три названі групи як «забутих» жертв у зв'язку з тим, що, як і у випадку з радянськими військовополоненими, їхні долі десятиліття після війни залишалися і залишаються в «тіні пам'яті» [Йоахім Гаук]. Секретність історичних документів, загальна героїзація радянських солдатів, соціальна стигматизація тих, хто вижив, та їхній обов'язок зберігати мовчання про пережите, а також невикорінний міф про «чистий Вермахт» ускладнили активним історикам, меморіалам, об'єднанням і тим, хто залишилися серед живих боротьбу проти «забуття» і за визнання радянських військовополонених жертвами націонал-соціалізму. Комплекс злочинів, пов'язаних зі спаленням сіл (крім Білорусі) мало відомий у світі, а жертви не отримали жодних компенсацій з боку держави. Голокост на окупованих територіях СРСР, що розгортався за іншими сценаріями, ніж у Західній Європі, знаходиться на задвірках суспільної свідомості та уроків історії.

Нові джерела

На початку 2000-х рр. об'єднання КОНТАКТЕ-КОНТАКТІ почало збір пожертв для «забутих» жертв націонал-соціалізму, які не отримали допомоги за «вчинене щодо них безправ'я» з боку німецької влади. Символічна сума в розмірі 300 євро була покликана служити актом визнання сорому за вчинену несправедливістю і знаком поваги щодо постраждалих. Пожертв були передані постраждалим через партнерські організації у відповідних країнах. Грошовий переказ супроводжував лист, в якому містилося прохання написати свої спогади про часи нацистської окупації. На адресу об'єднання надійшло безліч листів (близько 4 000 від колишніх радянських військовополонених, 3 000 з них були перекладені німецькою мовою; 200 від жителів спалених сіл Білорусі, 185 перекладені німецькою; 3 000 від євреїв України, що пережили Голокост, 800 перекладені німецькою).

У 2015 р. Бундестаг ФРН ухвалив рішення виплатити колишнім радянським військовополоненим 10 млн. євро як «визнання скоєної несправедливості» (постраждалі отримали одноразову виплату в розмірі 2 500 євро). Великою мірою саме діяльність об'єднання КОНТАКТЕ-КОНТАКТІ відіграла вирішальну роль у

прийнятті цього рішення. З цього часу об'єднання обмежується допомогою колишнім радянським військовополоненим у складних життєвих ситуаціях.

Жертви спалених сіл Білорусі, які вижили, навпаки не отримали жодної допомоги з боку німецької влади. При цьому вони не мають у Білорусі статусу ветеранів війни і не можуть розраховувати на певні пільги, наприклад, при проїзді в громадському транспорті.

Євреї, котрі пережили Голокост, та які фінансово підтримувались об'єднанням КОНТАКТЕ-КОНТАКТЬІ, не отримали жодних компенсацій з боку влади ФРН. Причиною відмови був той факт, що постраждалі перебували в гетто або концентраційному таборі менше 12 або 6 місяців відповідно. Інші не отримали матеріальної компенсації через те, що провели в укритті менш ніж 18 місяців. Багато хто не отримав компенсації, оскільки не зміг довести факту перебування в гетто, концентраційному таборі або укритті.

З 1 листопада 2012 року євреї, які пережили Голокост, можуть звертатися до Міністерства фінансів ФРН із заявкою на виплати, зокрема євреї, котрі підтримувались об'єднанням КОНТАКТЕ-КОНТАКТЬІ. З цього часу об'єднання обмежується фінансовою допомогою в складних життєвих ситуаціях.

Завдяки проєкту *New views on history* вищезгадані листи жертв націонал-соціалізму вперше стали доступні для міжнародної викладацької та учнівської спільноти. Вони лягли в основу чотирьох планів-конспектів уроків, кожен з яких ідентичний за змістом німецькою, російською та українською мовами.

Плани-конспекти уроків

Нижче коротко представлені чотири розроблені плани-конспекти.

Колішні радянські військовополонені. Вчора. Сьогодні. Завтра.

У цьому конспекті йдеться про долю мільйонів радянських військовослужбовців, які потрапили в полон. За допомогою аналізу точних історичних фактів і ознайомленню з листами учні зможуть розпізнати, що націонал-соціалістична Німеччина грубо порушувала чинні міжнародні угоди. Листи зачіпають долі радянських військовополонених не тільки в контексті війни, полону і безпосереднього післявоєнного часу, вони описують життя в СРСР, а іноді навіть у пострадянських державах. Це дає можливість диференційованого аналізу і висновків, включаючи різнобічний розгляд проблеми.

План-конспект був розроблений колективом авторів з семи педагогів з України, Росії та Німеччини:

Василь Дяків, вчитель історії та громадянської освіти Заліщицької державної гімназії, м. Заліщики, Тернопільська область (Україна)

Біргіт Найдніхт, вчителька історії та англійської мови гімназії Зенгерштадта,

м. Фінстервальде (земля Бранденбург, Німеччина)

Бернхард Найдніхт, вчитель історії та спорту Центру профпідготовки, м. Котбус (земля Бранденбург, Німеччина)

Володимир Половський, вчитель історії та громадянської освіти в Українській гімназії № 1, м. Івано-Франківськ (Україна)

Єлизавета Іванова, вчителька історії та суспільствознавства середньої школи № 49, м. Томськ (Росія)

Марія Болдіна, вчителька історії, суспільствознавства та англійської мови середньої школи № 21, м. Красноярськ (Росія)

Марія Константинова, к. і. н., доцент Красноярського державного педагогічного університету ім. В.П. Астаф'єва, м. Красноярськ (Росія)

Листи жителів спалених сіл, які вижили

Метою цього конспекту є аналіз злочинів націонал-соціалізму, а саме теми спалених сіл в Білоруській РСР під час окупації. Аналіз проводиться в основному з точки зору жителів спалених сіл (листи). Учні також працюють з важливим документом – «Указом про військову підсудність у районі „Барбаросса“», який легітимізував спалювання сіл солдатами вермахту в рамках актів відплати за напади партизанських загонів, а також одночасно звільняв їх від відповідальності, незважаючи на скоєні військові злочини. За допомогою джерел учні повинні проаналізувати, якою мірою цей указ був реалізований на практиці.

План-конспект складений педагогічним колективом з чотирьох педагогів Білорусі:

Ірина Євтушенко, вчителька історії та суспільствознавства Терюхської середньої школи, Гомельська область (Білорусь)

Любов Байдалова, вчителька історії Лопатинської середньої школи, Гомельська область (Білорусь)

Лариса Літвінова, вчителька історії та суспільствознавства середньої школи № 6, м. Рогачов, Гомельська область (Білорусь)

Олександр Радченко, вчитель історії та суспільствознавства середньої школи № 1, м. Буда-Кошельово, Гомельська область (Білорусь)

Друга світова війна в Радянському Союзі – жертви спалених сіл

Цей план уроку складається з восьми модулів, які відповідають програмі за темою Друга світова війна. Тут розглядається тема «тактики спаленої землі» під час відступу вермахту з територій Білоруської та Української РСР.

Даний конспект створений міжнародною командою з чотирьох педагогів Росії, Німеччини та Білорусі:

Анастасія Єринкова, вчителька історії середньої школи № 6, м. Красноярськ (Росія)

Олена Черняк, вчителька історії та суспільствознавства, Грабівський дитячий садок - середня школа, Гомельська область (Білорусь)

Сільвія Штегліх, вчителька історії та німецької мови Євангелічної гімназії, м. Кляйнмахнов (земля Бранденбург, Німеччина)

Крістофер Кланк, вчитель історії, суспільних дисциплін, англійської та російської мов гімназії Карла Бехштайна, м. Еркнер (земля Бранденбург, Німеччина)

Доля євреїв за часів націонал-соціалізму в Західній Європі та на окупованих територіях Радянського Союзу

Завдяки цьому плану-конспекту учні знайомляться зі специфікою Голокосту в Німеччині та Західній Європі, а також на окупованих територіях Радянського Союзу. Окрім аналізу обмежень, що постійно посилюються, щодо єврейського населення Німеччини і процесу знищення євреїв (на прикладі текстових та ілюстрованих джерел, а також інформаційних текстів), за допомогою епо-документів, уривків зі щоденника Анни Франк і автобіографії Інге Дойчкрон, листів євреїв України, які вижили, учні ознайомляться з повсякденним життям євреїв під час Голокосту в Західній Європі і Радянському Союзі.

Колектив авторів складається з п'яти педагогів України, Росії та Німеччини:

Андрій Мельник, вчитель історії гімназії № 21 ім. Михайла Кравчука, м. Луцьк (Україна)

Олеся Чекаліна, вчителька історії та суспільствознавства «Моряківської середньої загальноосвітньої школи», Томська область (Росія)

Тарас Пилипчук, вчитель історії та правознавства академічного ліцею «Престиж» ім. Лілії Котовської, м. Рівне (Україна)

Моніка Фідлер, вчителька історії, французької та російської мови в гімназії ім. Руанета, м. Бесков (земля Бранденбург, Німеччина)

Микола Попадюк, вчитель історії та суспільних дисциплін гімназії № 3, м. Чернівці (Україна)

Дидактичні коментарі

У рамках представлених уроків учні критично і диференційовано оцінюють історичне значення теми спалених сіл, радянських військовополонених і Голокосту в СРСР у

рамках нищівної війни проти СРСР. Основний акцент дидактичних розробок, а також більшості модулів знаходиться в області формування оціночних і орієнтовних компетенцій. Учні формулюють власну оціночну думку щодо однієї з історичних подій з урахуванням історичних і сучасних соціальних норм. Вони повинні пов'язати ці події зі своїм життям і майбутніми подіями. Для цього були розроблені спеціальні завдання. Такі уроки насамперед повинні сприяти розвитку самостійного історичного мислення. Завдяки розвитку оціночно-орієнтовних навичок (однієї з компетенцій, що формуються на заняттях з історії), учні мають отримати можливість на запланованих уроках розвивати свої власні, логічні, засновані на фактах уявлення та розуміти їх першопричину.

Формування компетенцій

У ході проведення запланованих занять в учнів мають формуватися як предметні, так і міждисциплінарні компетенції.

Зіставляючи та аналізуючи різні перспективи в джерелах, висловлюючи свою точку зору стосовно наведених висловлювань та приходячи до власних історичних уявлень, учні формують **інтерпретаційні компетенції**, необхідні для тлумачення отриманої інформації.

Учні розширюють свої **методичні компетенції**, звертаючись із запитаннями до минулого та аналізуючи джерела та уявлення різних типів. Вони збирають історичну інформацію, впорядковують і аналізують її, згодом представляючи результати роботи відповідним чином.

Учні формують раціональну оцінку минулого та уявлення про нього, а також в змозі вловлювати різницю між предметною та особистою оцінкою з сучасної точки зору.

Учні логічно і обґрунтовано представляють певну подію (*оповідальне представлення креативних продуктів*). Вони формулюють послідовний виклад фактів, що враховує безліч причин. Завдяки цьому формується компетенція **історичного викладу**.

Крім вищеназваних в ході занять також розвиваються такі міждисциплінарні компетенції: мовна освіта, освіта в галузі засобів масової інформації, творчий дизайн, робота в команді, автономне навчання, освіта з метою прийняття різноманітності, а також міжкультурна освіта та виховання.

Розанна Дом та Карина Мартинова (координаторки проєкту)

Партнери проєкту

Фінансова підтримка проєкту

Ми вдячні Міністерству закордонних справ ФРН за фінансову підтримку проєкту в рамках програми [«Розширення співпраці з громадянським суспільством країн Східного партнерства та Росії»](#).

Auswärtiges Amt

